

**TURIZM SANOATINING MINTAQAVIY IQTISODIY O'SISHGA
TA'SIRI**

*AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA MENEJMENT UNIVERSITETINING
“IQTISODIYOT” MUTAXASSISLIGI MAGISTRANTI*

Abduraupov Alisher jamshid o'g'li

Annotatsiya: Ushbu maqolada turizm sanoatining mintaqaviy iqtisodiy o'sish jarayonlariga ta'siri keng qamrovda tahlil qilinadi. Turizmning bandlikni oshirish, infratuzilmani rivojlantirish, mahalliy iqtisodiyotga qo'shadigan hissasi va madaniy rivojlanishdagi o'rni ko'rib chiqiladi. Shuningdek, turizmni rivojlantirishga to'sqinlik qiluvchi omillar va ulardan chiqish yo'llari haqida ham fikr yuritiladi. Maqola xulosalarida turizmni mintaqaviy iqtisodiyot rivojlanishining strategik omiliga aylantirish uchun amaliy takliflar keltiriladi.

Kalit so'zlar: turizm, investetsiya, moliyaviy barqarorlik, ekskursiya, infratuzilma, xizmat ko'rsatish sohalari, turizm sektorlari, e portfolio, gid, YaIM.

Turizm sanoati bugungi global iqtisodiyotning ajralmas qismi bo'lib, uning salohiyati faqat iqtisodiy foyda bilan cheklanmaydi. Turizm mintaqalar o'rtasida madaniy aloqalarni kuchaytirish, yangi ish o'rinlari yaratish va infratuzilmani modernizatsiya qilish orqali ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga xizmat qiladi. Jahon turizm tashkiloti (UNWTO) ma'lumotlariga ko'ra, 2023 yilda global turizm sektori YaIMga sezilarli darajada hissa qo'shgan. Ushbu maqolada turizmning mintaqaviy iqtisodiy o'sishga ijobiy ta'sir ko'rsatadigan asosiy jihatlari keng tahlil qilinadi.

1. Turizm va bandlik: Turizm sanoati bandlikni oshirishda katta ahamiyatga ega. Bu sektor turli darajadagi malakaga ega ishchilar uchun imkoniyatlar yaratadi. Mehmonxonalar, restoranlar, ekskursiyalarni tashkil etuvchi kompaniyalar va boshqa xizmat ko'rsatish subyektlari yangi ish o'rinlarini ta'minlaydi. Xususan, quyidagi jihatlari diqqatga sazovordir:

- **To'g'ridan-to'g'ri ish o'rinlari:** Turizm sohasidagi mehmonxona, restoran, transport va ekskursiya xizmatlari ko'rsatadigan kompaniyalarda xodimlar

uchun to'g'ridan-to'g'ri bandlik imkoniyatlari yaratiladi. Masalan, 2022 yil hisobotlariga ko'ra, turizm sektori dunyo bo'yicha 330 milliondan ortiq ish o'rni yaratgan. Bu ko'rsatkich iqtisodiy jihatdan past darajadagi mintaqalar uchun ham katta ahamiyatga ega.

- **Bilvosita ish o'rinlari:** Turizm sektori bilan bog'liq bo'lgan boshqa sohalarda ham bandlikni oshirishga xizmat qiladi. Masalan, mahalliy hunarmandchilik, qishloq xo'jaligi, mahalliy mahsulotlarni yetkazib berish va qurilish sohasida yangi imkoniyatlar yaratiladi.

- **Mintaqaviy qishloq xo'jaligi va hunarmandchilikni rivojlantirish:** Turistlarga xizmat ko'rsatish jarayonida qishloq joylarda yetishtirilgan mahsulotlar va hunarmandchilik buyumlariga talab oshadi. Bu qishloq hududlarida iqtisodiy faoliyatni jonlantirishga yordam beradi.

- **Ayollar va yoshlar uchun imkoniyatlar:** Turizm sektori ijtimoiy tenglikni oshirishga ham xizmat qiladi. Xususan, ayollar va yoshlar turizm sohasida faol ishlash imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Misol uchun, O'zbekistonning qator hududlarida turizm loyihalari orqali ayollar hunarmandchiligi va tadbirkorligini qo'llab-quvvatlashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Mintaqaviy misol: Samarqand va Buxoro viloyatlari, turizmni rivojlantirish natijasida, kichik va o'rta bizneslarning faoliyati ortgan hududlar qatoriga kiradi. Samarqandda mehmonxona xodimlari, gidlar, oshpazlar va hunarmandchilik bilan shug'ullanuvchilar soni so'nggi besh yil ichida 25% ga oshgan. Bundan tashqari, yangi ish o'rinlari asosan yoshlar va qishloq joylarida istiqomat qiluvchi aholiga tegishli bo'lgan.

Infratuzilmani rivojlantirish: Turizm infratuzilmani rivojlantirishni talab qiladi va bu o'z navbatida boshqa tarmoqlar uchun ham rivojlanish imkoniyatini yaratadi. Turistik zonalar, yo'llar, aeroportlar, mehmonxonalar va transport tizimlariga sarmoya kiritish mintaqaviy iqtisodiyotning asosiy tarkibiy qismlaridan biridir. Quyida turizm infratuzilmasining rivoji bo'yicha asosiy jihatlar keltiriladi:

- **Yo'l va transport tizimi:** Turistik yo'nalishlar bo'ylab sifatli yo'llar va zamonaviy transport vositalarining mavjudligi muhim ahamiyatga ega.

O'zbekistonning Samarqand va Buxoro kabi shaharlarida oxirgi yillarda xalqaro standartlarga mos keladigan aeroportlar va yo'lovchi tashish tizimlari yangilandi. Bu tashrif buyuruvchi sayyohlar oqimini oshirishda muhim rol o'ynaydi.

- **Turar joylar va mehmonxonalar:** Zamonaviy mehmonxonalar va dam olish maskanlari turistlarning talablari asosida rivojlantirilmoqda. Xususan, Samarqanddagi "Silk Road Samarkand" turistik majmuasi mintaqadagi eng zamonaviy loyihalardan biri sifatida tan olinadi.

- **Axborot texnologiyalari:** Onlayn bronlash tizimlari, sayyohlar uchun maxsus mobil ilovalar va raqamli xizmatlar ko'rsatish infratuzilma rivojlanishining ajralmas qismi hisoblanadi. Virtual gidlik xizmatlari turistlarga qulaylik yaratib, mintaqaga tashrif buyurishni rag'batlantiradi.

- **Ijtimoiy infratuzilma:** Turizm infratuzilmasi nafaqat sayyohlar uchun, balki mahalliy aholining farovonligini oshirish uchun ham xizmat qiladi. Turistik zonalarda shifoxonalar, madaniyat markazlari va dam olish maskanlarining mavjudligi hududning ijtimoiy barqarorligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

- **Ekologik infratuzilma:** Turistik hududlarda ekologik xavfsizlikni ta'minlash maqsadida chiqindilarni qayta ishlash tizimlari va yashil texnologiyalar joriy etilmoqda. Bu nafaqat tabiiy resurslarni muhofaza qilish, balki ekologik turizmni rivojlantirishga ham yordam beradi.

Misol sifatida: Samarqand shahrida 2022 yil davomida o'tkazilgan Shanxay hamkorlik tashkiloti sammitiga tayyorgarlik jarayonida turistik infratuzilma sezilarli darajada modernizatsiya qilindi. Shu jumladan, yangi mehmonxonalar qurilib, aeroport rekonstruksiya qilindi va zamonaviy transport vositalari ishga tushirildi. Bu kabi tadbirlar hududning iqtisodiy rivojlanishiga salmoqli hissa qo'shadi.

3. Mahalliy iqtisodiyotga ta'sir

Turizm mahalliy iqtisodiyotning barqaror o'sishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Turizm oqibatida mintaq aholisi uchun yangi daromad manbalari shakllanadi, mahalliy mahsulotlarga talab oshadi va iqtisodiyotning diversifikatsiyasi kuchayadi. Quyida turizmning mahalliy iqtisodiyotga ta'sirini izohlaydigan muhim jihatlar keltiriladi:

Xorijiy valyutaning kirib kelishi: Xorijdan kelgan turistlarning xarajatlari mahalliy iqtisodiyotga bevosita hissa qo'shadi. Turistlar tomonidan turar joy, ovqatlanish, transport va ko'ngilochar xizmatlarga sarflanadigan mablag'lar xorijiy valyutani mintaqaga olib keladi. O'zbekiston misolida, 2023 yilda xorijiy sayyohlar o'rtacha har bir tashrif uchun 700 AQSh dollari miqdorida xarajat qilgan.

Mahalliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash: Turizm sektori mahalliy ishlab chiqaruvchilarga o'z mahsulotlarini turistlarga taklif qilish imkoniyatini beradi. Xususan, qishloq xo'jaligi mahsulotlari, hunarmandchilik buyumlari va an'anaviy milliy kiyimlar katta talabga ega. Bu esa kichik va o'rta biznesning rivojlanishini rag'batlantiradi.

Davlat byudjetiga soliq tushumlari: Turizm korxonalaridan olinadigan soliqlar davlat byudjeti uchun muhim daromad manbai hisoblanadi. Mehmonxonalar, restoranlar va ekskursiya kompaniyalari orqali to'lanadigan soliqlar mintaqaviy infratuzilmani rivojlantirish va ijtimoiy xizmatlarni yaxshilashga yo'naltiriladi.

Kichik biznesning rivojlanishi: Turizm kichik tadbirkorlik uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Turistlarga xizmat ko'rsatish uchun tashkil etilgan oilaviy mehmonxonalar, hunarmandchilik ustaxonalari va mahalliy restoranlar daromadni oshirishning samarali vositasi bo'lib xizmat qiladi. Misol uchun, Samarqand viloyatida "homestay" loyihalari orqali qishloq aholisi o'z uyini turistlar uchun mehmonxona sifatida taqdim etib, qo'shimcha daromad olmoqda.

Aholi daromadlarining o'sishi: Turizm natijasida yangi ish o'rinlarining yaratilishi va xizmatlar ko'rsatish orqali aholining daromadlari oshadi. Bu daromadlar o'z navbatida boshqa tarmoqlarda ham talabni oshirib, iqtisodiyotning ko'p qirrali rivojlanishiga xizmat qiladi.

Buxoro va Xiva shaharlari turizm rivojlanishi orqali mahalliy iqtisodiyotni mustahkamlagan. Masalan, Xivada tashkil etilgan yillik "Xalqaro Hunarmandchilik Festivali" davomida mahalliy hunarmandlar o'z mahsulotlarini xorijlik sayyohlarga sotish imkoniyatiga ega bo'ldi. Ushbu tadbir natijasida festival kunlarida mahalliy iqtisodiyotga 10 milliard so'mdan ortiq daromad kelgan.

Mahalliy iqtisodiyotning turizm orqali rivojlanishi faqat iqtisodiy daromad bilan cheklanib qolmay, ijtimoiy va madaniy hayotga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Ushbu jarayonni yanada kuchaytirish uchun turistik xizmatlarning sifatini oshirish, mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish va turistlarni jalb qilish bo'yicha innovatsion yondashuvlarni joriy etish zarur.

4. Ijtimoiy va madaniy ta'sir:

Turizm jamiyat hayotida ijtimoiy va madaniy o'zgarishlarga sabab bo'ladi. Quyidagi asosiy yo'nalishlarda ijtimoiy va madaniy ta'sirlar kuzatiladi:

Madaniyatlararo muloqot: Turizm orqali mahalliy aholi va xorijiy turistlar o'rtasida madaniy muloqot rivojlanadi. Bu jarayon o'zaro tushunishni kuchaytirib, madaniy xilma-xillikni qadrlashga yordam beradi.

Tarixiy merosni saqlash: Turistlar oqimini jalb qilish uchun tarixiy va madaniy obidalarni tiklash va saqlashga mablag' ajratiladi. Misol uchun, Samarqand va Buxoro shaharlarida tarixiy obidalarni qayta tiklash loyihalari o'zining amaliy natijalarini ko'rsatmoqda.

Mahalliy an'analarni rivojlantirish: Turizm natijasida mahalliy hunarmandchilik va xalq san'atiga bo'lgan talab ortadi. Bu esa madaniy qadriyatlarning kelajak avlodlarga yetib borishini ta'minlaydi.

Ijtimoiy o'zgarishlar: Turizm mahalliy aholining daromadini oshirish orqali ularning turmush tarzini yaxshilashga xizmat qiladi. Ayollar va yoshlar uchun bandlik imkoniyatlarining kengayishi gender tengligini kuchaytiradi va yosh avlodning ijtimoiy faolligini oshiradi.

Ekologik madaniyat: Turizmning ekologik mas'uliyat tamoyillari mahalliy aholining atrof-muhitga munosabatini yaxshilaydi. Shuningdek, "yashil turizm" loyihalari orqali ekologik muhofaza tadbirlari amalga oshiriladi.

Buxoro va Xiva shaharlari madaniy va tarixiy yodgorliklari sababli xorijlik turistlarni o'ziga jalb qiladi. Ushbu shaharlar turistlar oqimi natijasida tarixiy merosni saqlash va rivojlantirish bo'yicha yirik loyihalarni amalga oshirmoqda. Shu bilan birga, festival va bayram tadbirlari davomida milliy qadriyatlar va madaniy meros targ'ib etilib, ijtimoiy hayot faollashadi.

5. Turizmni rivojlantirishdagi muammolar: Turizmning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishga qo'shgan hissasiga qaramay, ushbu sektorni keng rivojlantirish yo'lida qator muammolar mavjud. Quyida eng asosiy muammolar va ularni hal qilish bo'yicha takliflar keltiriladi:

1. Infratuzilma yetishmovchiligi: Ko'pgina mintaqalarda turizmni rivojlantirish uchun zarur bo'lgan infratuzilma yetarli emas. Sifatli yo'llarning, zamonaviy mehmonxonalar va dam olish maskanlarining yo'qligi turistlarni jalb qilishda muammolar tug'diradi.

Hal qilish yo'llari:

- Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi sheriklikni kuchaytirish.
- Xalqaro moliyaviy institutlardan mablag' jalb qilish va davlat tomonidan soliq imtiyozlarini taqdim etish.
- Raqamli infratuzilma, masalan, internet va onlayn xizmatlar rivojini rag'batlantirish.

2. Ekologik xavflar: Turizm mintaqalarning ekologik muvozanatiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin. Ko'plab chiqindilar paydo bo'lishi, tabiiy resurslarning buzilishi va ekotizimning zarar ko'rishi ushbu sektorning salbiy oqibatlaridandir.

Hal qilish yo'llari:

- Ekologik turizm tamoyillarini keng joriy qilish.
- Chiqindilarni boshqarish tizimini takomillashtirish va yashil texnologiyalarni qo'llash.
- Tabiiy resurslarni muhofaza qilish bo'yicha maxsus dasturlarni amalga oshirish.

3. Mahalliy aholining yetarli darajada jalb qilinmagani: Turizm rivojida mahalliy aholi ishtirokining kamligi ijtimoiy muvozanatsizliklarga olib kelishi mumkin. Ba'zan turistlar va mahalliy aholi o'rtasida madaniy tushunmovchiliklar yuzaga keladi.

Hal qilish yo'llari:

- Mahalliy aholi uchun treninglar va tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish dasturlarini tashkil etish.

- Mahalliy aholiga turizmning ijtimoiy va iqtisodiy foydalari haqida xabardorlikni oshirish.

- Turistlar va mahalliy aholi o'rtasida madaniy almashinuvni rag'batlantirish.

4. Moliyalashtirish

muammolari:

Turizmni rivojlantirish loyihalarini moliyalashtirishda yetarlicha mablag'ning yo'qligi sezilmoqda. Bu ko'p hollarda davlat byudjetiga yuk bo'lmoqda yoki xususiy investorlar ishtirokining kamligi bilan bog'liq.

Hal qilish yo'llari:

- Xorijiy investitsiyalarni jalb qilish uchun qulay sharoitlar yaratish.
- Davlat tomonidan imtiyozli kreditlar va grantlarni ajratish.
- Turizm sohasida xalqaro sheriklikni rivojlantirish va qo'shma loyihalarni amalga oshirish.

5. Marketing va targ'ibot ishlari yetarli darajada olib borilmasligi:

Ko'p hollarda turistik hududlar haqida xalqaro miqyosda yetarlicha ma'lumot yetkazilmaydi. Bu turistlar oqimini kamaytiruvchi omillardan biri hisoblanadi.

Hal qilish yo'llari:

- Mamlakatning turistik imkoniyatlarini targ'ib qilish bo'yicha raqamli marketing strategiyalarini ishlab chiqish.
- Ijtimoiy tarmoqlar va global turistik platformalardan foydalanishni kuchaytirish.
- Halqaro turistik ko'rgazma va yarmarkalarda faol ishtirok etish.

Yuqorida keltirilgan muammolarni bartaraf etish turizm sohasining barqaror rivojlanishini ta'minlash uchun muhim ahamiyatga ega. Turizm nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy va madaniy taraqqiyot uchun ham keng imkoniyatlar yaratadi. Shu bois, davlat, xususiy sektor va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish orqali ushbu muammolarni hal etish lozim.

6. Innovatsion texnologiyalarning roli: Turizm sanoatining mintaqaviy iqtisodiy o'sishga ta'sirida innovatsion texnologiyalarning roli katta ahamiyatga ega. Bu texnologiyalar nafaqat turizmning samaradorligini oshirishga yordam beradi,

balki mintaqaviy iqtisodiy o'sishning turli sohalariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Quyidagi jihatlar innovatsion texnologiyalar turizm sohasida qanday ta'sir ko'rsatishini kengroq tushuntiradi:

1. **Raqamli platformalar va onlayn rezervatsiyalar:** Internet va raqamli platformalar yordamida mehmonxona va boshqa turizm xizmatlarini onlayn ravishda bron qilish osonlashadi. Bu esa turizm sohasidagi xizmatlarni kengroq auditoriyaga taqdim etish imkonini yaratadi. Mintaqalarda turizmga oid onlayn platformalarning rivojlanishi sayyohlar uchun qulaylik yaratadi, shu bilan birga, mintaqaviy iqtisodiyotni rivojlantirishga xizmat qiladi.

2. **Ma'lumotlar tahlili va sun'iy intellekt:** Innovatsion texnologiyalar orqali to'plangan katta hajmdagi ma'lumotlar (big data) sayyohlar xohish-irodasi va harakatlarini tahlil qilish imkonini beradi. Bu ma'lumotlar yordamida turizm resurslarini optimallashtirish va moslashtirish mumkin, masalan, eng ko'p tashrif buyuriladigan joylar, sayyohlar uchun maxsus xizmatlar va marketing strategiyalarini ishlab chiqish.

3. **Mobil ilovalar va GPS texnologiyalari:** Mobil ilovalar yordamida sayyohlar mintaqadagi barcha turizm imkoniyatlari va xizmatlari haqida ma'lumot olishi mumkin. GPS texnologiyalari esa, sayyohlarni mintaqaga bo'ylab yo'naltirish va ular uchun mos yo'nalishlar yaratishda yordam beradi. Bu, o'z navbatida, turizm sektorining samaradorligini oshiradi va mintaqaviy iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlaydi.

4. **Turizm tajribalarini yaxshilash uchun VR va AR texnologiyalari:** Virtual va kengaytirilgan haqiqat (VR va AR) texnologiyalari yordamida sayyohlar mintaqaning mashhur joylarini oldindan ko'rish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Bu turizm sohasida yangi xizmatlar yaratish imkoniyatini beradi va sayyohlarni jalb etishda innovatsion yondoshuvlarni qo'llashga yordam beradi.

5. **Aqlli turizm va barqaror rivojlanish:** Aqlli turizm texnologiyalari, masalan, aqlli mehmonxonalar, energiya samaradorligi yuqori bo'lgan transport tizimlari, ekologik toza xizmatlar va boshqalar, barqaror turizm rivojlanishini

ta'minlaydi. Mintaqalarda ushbu texnologiyalarni joriy etish orqali iqtisodiy o'sishning ekologik va ijtimoiy jihatlari ham yaxshilanadi.

6. **Turizm va mahalliy iqtisodiyot o'rtasidagi aloqalar:** Innovatsion texnologiyalar yordamida turizmni rivojlantirishda mahalliy iqtisodiyotning boshqa sohalari bilan aloqalar kuchayadi. Misol uchun, onlayn savdo va marketing yordamida mahalliy ishlab chiqaruvchilar o'z mahsulotlarini turizm sohasiga olib kirishadi, bu esa mintaqaviy iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi.

7. **Sosial tarmoqlar va raqamli marketing:** Turizm sohasida innovatsion texnologiyalarni qo'llashning yana bir muhim aspekti bu sosial tarmoqlar va raqamli marketingning o'rni. Sayyohlar ko'pincha Instagram, Facebook, YouTube kabi platformalarda tajribalarini baham ko'rishadi, bu esa mintaqani reklama qilish va sayyohlarni jalb etishning samarali vositasi hisoblanadi.

Innovatsion texnologiyalar turizm sanoatini modernizatsiya qilish, uning iqtisodiy salohiyatini oshirish va mintaqaviy rivojlanishni qo'llab-quvvatlashda muhim rol o'ynaydi. Bu texnologiyalar orqali turizmning yangi imkoniyatlari ochilib, mintaqaviy iqtisodiyotning turizm sohasidagi o'sishi barqaror va samarali bo'lishi mumkin

Turizm sanoati mintaqaviy iqtisodiy o'sishning strategik omili sifatida o'z o'rnini mustahkamlamoqda. Uni yanada rivojlantirish uchun quyidagi choralar tavsiya etiladi:

- Xorijiy va mahalliy investorlarni jalb qilish uchun qulay sharoitlar yaratish;
- Ekologik turizmni rivojlantirish va tabiiy resurslarni muhofaza qilish;
- Zamonaviy marketing strategiyalarini ishlab chiqish va raqamli texnologiyalardan keng foydalanish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. UNWTO. (2023). "World Tourism Barometer."
2. Smith, M. K., & Robinson, M. (2020). "Cultural Tourism in a Changing World." Channel View Publications.

3. Dwyer, L., & Forsyth, P. (2006). "International Handbook on the Economics of Tourism." Edward Elgar Publishing.
4. O'zbekiston Respublikasi Turizm va madaniy meros agentligi hisobotlari, 2023.
5. Mintaqaviy rivojlanish bo'yicha xalqaro forum materiallari, 2022.
6. Richards, G. (2018). "Overtourism and Sustainable Tourism Development." Journal of Sustainable Tourism.
7. O'zbekiston Respublikasi Davlat Statistika qo'mitasi ma'lumotlari, 2023.
8. UNDP. (2021). "Sustainable Tourism and Economic Growth."